

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

**Onze eigen geheime dienst in Koude-Oorlogstijd [Review of: D. Engelen (2007)
Frontdienst: de BVD in de Koude Oorlog]**

de Jong, B.M.

Published in:
Internationale Spectator

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Jong, B. M. (2008). Onze eigen geheime dienst in Koude-Oorlogstijd [Review of: D. Engelen (2007) Frontdienst: de BVD in de Koude Oorlog]. *Internationale Spectator*, 62(2), 56-57.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Onze eigen geheime dienst in Koude-Oorlogstijd

Dick Engelen:

Frontdienst. De BVD in de Koude Oorlog.

Amsterdam: Boom, 2007; 315 blz.; 24,50 euro (hardcover);

ISBN: 978-90-8506-513-5

De vroegere Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) was géén organisatie die gretig elke kans aangreep om zijn bevoegdheden uit te breiden ten koste van de grondwettelijke vrijheden van Nederlandse burgers. Dat is een belangrijke boodschap uit *Frontdienst*. Als voorbeeld van die terughoudende opstelling van de BVD zou men de aarzelingen kunnen noemen die het toenmalige hoofd van de dienst (HBVD), Pieter de Haan, in de eerste helft van de jaren tachtig uitte ten aanzien van de bemoeienis van zijn organisatie met het politiek activisme in Nederland in de gedaante van de antikernenergie- en kraakbeweging. De Haan bracht zijn bezwaren naar voren tegenover de toen net aangetreden minister van Binnenlandse Zaken Rietkerk, die uit hoofde van zijn functie de eerste politiek verantwoordelijke was voor de BVD. Het hoofd van de dienst meende dat het moeilijk was vol te houden dat de activiteiten van de vele personen en organisaties binnen dit soort bewegingen een gevaar vormden voor de democratische rechtsorde of de staatsveiligheid. Minister Rietkerk meende dat de BVD inderdaad terughoudend diende te zijn met 'extreme' middelen als het rekruteren van agenten en informanten, maar toch ten aanzien van genoemde bewegingen de vinger aan de pols diende te houden. Hij vond namelijk dat rekening moest worden gehouden met de mogelijkheid dat politiek activisme zou kunnen ontaarden in terrorisme; in

dat laatste geval zou bemoeienis van de BVD, met alle middelen waarover de dienst beschikte, wel degelijk een vereiste zijn.

Dick Engelen, een inmiddels gepensioneerd ex-medewerker van de BVD, schreef eerder onder andere *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst*, waarop hij in 1995 promoveerde. Voor beide werken had Engelen onbepaald toegang tot de archieven van de BVD, wat voor gewone stervelingen, zoals bekend, niet is weggelegd. *Frontdienst* is een uiterst belangrijk en leerzaam boek, dat de periode van de Koude Oorlog in haar geheel bestrijkt, terwijl Engelens proefschrift omstreeks 1970 ophield. In de praktijk zijn beide boeken grotendeels complementair. *Frontdienst* lijkt rijker aan operationele details dan de eerdere publicatie en dat is een van de punten die het boek zo boeiend maken. Zo valt te lezen dat de BVD bij operaties met dubbelagenten, waarbij een BVD-agent bijvoorbeeld tegelijkertijd voor de KGB werkte, zich een eventuele geldelijke beloning van de sovjetdienst toeëigende, om te vermijden dat de agent in de verleiding zou komen echt voor de tegenstander te gaan werken. (De KGB hoorde uiteraard niet te weten dat de bewuste agent in feite voor de BVD werkte.) De BVD stelde daar overigens doorgaans wel een eigen betaling aan de dubbelagent tegenover. Een ander interessant detail betreft het 'afbouwen' van een relatie met een agent, zoals bijvoorbeeld medio jaren tachtig veelvuldig gebeurde, toen de BVD, deels op aandringen van de politiek, zijn agenten en informanten uit de Communistische Partij Nederland (CPN) terugtrok. Engelen maakt duidelijk dat het afbreken van een relatie met een agent nooit

abrupt gebeurde, maar geleidelijk, als het ware op 'therapeutische' wijze. Een mogelijke reden daarvoor was dat men het wegvallen van een financiële vergoeding voor de agent niet al te abrupt wilde laten gebeuren.

Frontdienst gaat uitvoerig in op operatie-'Mongool', waarmee de BVD in de jaren zestig en zeventig beoogde informatie te verkrijgen over activiteiten van de Volksrepubliek China in Nederland. Onder andere ging het daarbij om mogelijke pogingen van Chinese zijde om als uitvloeisel van het scherpe ideologische conflict met Moskou steun te geven aan maoïstische groepen in Nederland, in het bijzonder binnen de CPN. Gaandeweg kreeg de operatie ook als doel informatie te verzamelen over de politieke ontwikkelingen in China zelf, die met de CIA werd gedeeld. Om de aandacht van de Chinese vertegenwoordiging in Den Haag te trekken, riep de BVD in het geheim een pro-Chinese pseudo-oppositie binnen de CPN in het leven. Daarbij ging het in feite om agenten van de BVD binnen de CPN, die voorwendden teleurgesteld te zijn in de 'weinig radicale' koers van die partij. Deze pseudo-oppositie slaagde erin contact te krijgen met inlichtingenfunctionarissen van de Chinese ambassade. Uiteindelijk leidde de operatie ertoe dat BVD-agenten met steun van de dienst een Marxistisch-Leninistische Partij Nederland (MLPN) oprichtten om de maoïstische versie van het ware geloof uit te dragen. Vertegenwoordigers van de partij werden ook meermalen voor bezoeken aan China uitgenodigd. Uiteindelijk werd Mongool meer en meer een inlichtingenoperatie gericht op China zelf, waardoor de BVD zich strikt genomen op het werkkterrein van de Inlichtingendienst Buitenland begaf.

Opvallend is dat Engelen in zijn proefschrift uit 1995 nog in alle talen zweeg over operatie Mongool. Wellicht was een van de redenen er nu wel op in te gaan, gelegen in het feit dat de voormalige BVD-medewerker Frits Hoekstra in zijn herinneringen *In dienst van de BVD* uit 2004 het bestaan van de operatie al had onthuld. Engelen corrigeert Hoekstra's versie van Mongool in enkele opzichten (en ook diens memoires op andere punten), wat op zich zelf niet verwonderlijk is, omdat Hoekstra geen toegang had gekregen tot de archieven van de dienst en moest putten uit zijn geheugen en een paar oude agenda's.

De huidige AIVD (Algemene Inlichtingen- en veiligheidsdienst), voorheen de BVD, heeft een merkwaardig publicitair beleid. In een voorwoord bij *Frontdienst* merkt het scheidende hoofd van de AIVD, Sybrand van Hulst, terecht op dat publicatie van het

boek een manier is voor de dienst om alsnog aan de samenleving verantwoording af te leggen voor zijn activiteiten, die immers vaak op gespannen voet staan met de rechten van individuele burgers. Toen Hoekstra de dienstleiding ruim van tevoren kenbaar maakte dat hij van plan was herinneringen op papier te zetten, werd hem echter door die zelfde AIVD met juridische stappen bedreigd als het zover zou komen. Zulke stappen bleven bij het verschijnen van *In dienst van de BVD* overigens achterwege, wat – jammer voor Hoekstra – de verkoopcijfers waarschijnlijk in negatieve zin heeft beïnvloed.

Het door Van Hulst in *Frontdienst* genoemde punt is natuurlijk evenzeer op memoires van toepassing. In landen als de Verenigde Staten zijn de afgelopen decennia tientallen memoires van medewerkers van CIA en FBI verschenen, zonder dat

het functioneren van die diensten daardoor noemenswaardig in gevaar is gekomen. Schrijvende ex-medewerkers moeten hun publicaties om begrijpelijke redenen aan een *publications review board* van hun dienst voorleggen, dat wel. Zelfs in een land als Rusland, waar de overheid zich weinig gelegen laat liggen aan democratische beginselen en transparantie, zijn sinds 1991 tal van memoires van voormalige KGB'ers verschenen. Waarom een ex-medewerker van de BVD dus niet zijn wederwaardigheden op schrift zou mogen stellen, is een groot raadsel.

Ben de Jong

Dr B. M. de Jong is verbonden aan de leerstoelgroep Oost-Europese geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam.